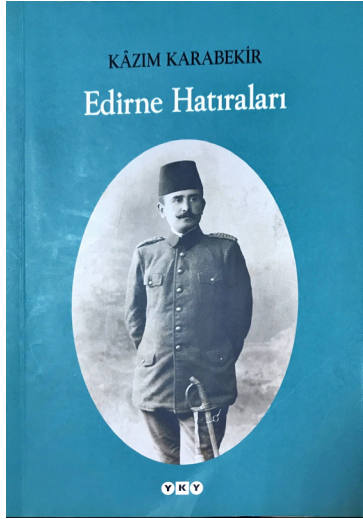


KİTAP TANITIMI

Sedef BULUT*

**Kazım Karabekir, Edirne Hatıraları (Yayına Hazırlayan:
Ziver Öktem),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.**



İnsanın anılarını yazma isteği büyük ölçüde unutulmama dileğinden ve tecrübelerini gelecek nesillere aktarma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu düşünceyle ortaya çıkan eserlerde, yazarın kişisel ya da mesleki hayatıyla alakalı gözlemleri ön plana çıkarken, yaşanan devir hakkında da dolaylı ya da doğrudan siyasi, sosyal, ekonomik vb. konularda bilgi edinmek mümkündür. Bu anlamda devrin tarihi olaylarına ışık tutması ve tarihi gerçeklerin ortaya çıkarılması açısından anı türündeki eserler oldukça önemlidir. Ancak, yazarın bakış açısıyla şekillenen hatıraların tam bir objektiflik içerisinde kaleme alınması ise pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim kişinin yaşı, eğitimi, kültür düzeyi, inancı, siyasi görüşü vb. faktörler naklettiği olayları farklı algılamasına ve aktarmasına neden olabilir. Bu bağlamda hatırayı kaynak olarak kullanmayı düşünen tarihçiler ve araştırmacılar hatıra sahibiyle ilgili olarak da bilgi sahibi olmalıdır. Dolayısıyla hatıralar incelenirken, taraflı olabileceği şüphesi elden bırakılmamalı, tespit edilen bilgiler diğer kaynaklarla da tenkit edilerek doğrulanmalıdır.¹

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-posta: sbulut@ankara.edu.tr.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. E. Semih Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları**, Ankara, 2003, s.223-226.

Hatırat yazıcılığının eski çağlara kadar uzandığı bilinmektedir. Julius Caesar'ın hatıraları dönemine ait önemli bir kaynak niteliğindedir. Türk tarihinin en eski hatıra yazarı ise geçmiş olayları kitabede anlatan Bilge Kağan'dır. Türkiye Cumhuriyeti tarihine ışık tutan hatırat türündeki en önemli eser ise Atatürk tarafından yazılan Nutuk'tur.² Nutuk, 1919-1927 yılları arasındaki olayları kapsarken aynı zamanda Milli Mücadele sırasında yaşanan siyasi, askeri, gelişmeleri ve dönemin zorluklarını ele almaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Cumhuriyet tarihine dair temel başvuru kaynaklarının başında gelmektedir.³

Atatürk'ün silah arkadaşları ve Millî Mücadele'nin önemli komutanları da hatıralarını yazarak, bu dönemi anlamaya yardımcı olacak bilgileri hafızalara kazımışlardır. Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Kazım Karabekir, Fevzi Çakmak, Celal Bayar, Fahrettin Altay, Fahri Belen bu isimlerden bazılarıdır. Dönemin önemli yazarları Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay da hatırat yazarak yaşadıkları döneme ışık tutmuşlardır.⁴

Edirne Hatıralarının yazarı olan İstiklal Savaşı kahramanı Kazım Karabekir Paşa, 1882 yılında İstanbul Kocamustafapaşa'da doğmuştur. Ailesi Karaman'ın Gafariyat kasabasına mensuptur. Babası Mehmed Emin Paşa, annesi Hacı Havva hanımdır. Babası, Mekke'de vali vekâleti görevi esnasında 1893'te kolera salgınından vefat etmiştir. Hamdi, Hilmi, Şevki ve Hulisi adlarında dört ağabeyi vardır. Parlak bir öğrencilik hayatı olan Karabekir, Fatih Rüştiyesi, Kuleli Askeri İdadisi, Pangaltı Harbiye Mektebi

² Yalçın, a.g.e., s.224.

³ Ayrıntılı bilgi için Bkz., Hakan Uzun, **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara,2006.

⁴ Adı geçen komutanların vermiş olduğu eserlerle ilgili bazı örnekler: Celal Bayar, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul, 1955, Celal Bayar, **Ben de Yazdım (Millî Mücadele'ye Giriş)** C. I-III, İstanbul, 1966; C. IV, İstanbul 1967; C.V (**Millî Mücadele'ye Giriş**), İstanbul 1967; C. VI., İstanbul, 1968; C. VII, İstanbul 1969; C. VIII, İstanbul 1972; Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul 1953; Ali Fuat Cebesoy, **Moskova Hatıraları (2.11.1920-2.6.1922)**, İstanbul, 1955; Ali Fuat Cebesoy, **Siyasi Hatıralar**, 2 C., İstanbul, 1957; Fethi Okyar, **Bir Hatıra, Yakınlarından Hatıralar**, İstanbul, 1955; Fahri Belen, **Askeri, Sosyal, Siyasi Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1983; Fahreddin Altay, **Büyük Taarruzda Süvari Kolordumuz, Türk Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, 1968, **Görüp Geçirdiklerim, 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası**, İstanbul, 1970; Fahrettin Altay, **Les Operations du Corps de Cavaliere Titre Pendant la Guerre d'I-IndependanceTraduction et Notes du Commandant L'archer**, Paris, 1926; Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım**, C. I-II İstanbul, 1993; Fahri Belen, **Askeri, Sosyal, Siyasi Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1983, Fahri Belen, **Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e İstiklal Harbi Hatıraları, tenkitler, tahliller)**, Ankara, 1962. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Çukurova, "Millî Mücadele Anıları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", **Atatürk Yolu Dergisi**, S:23, Ankara, 1999, s.321-356.

son olarak da Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne devam etmiş ve buradan birincilikle mezun olmuştur. Stajını Manastır'da yapmış, Rum ve Bulgar çeteleri ile mücadele etmiştir. Burada gösterdiği başarılarından sonra Kolağası rütbesine yükselmiştir. 1907'de İstanbul Harbiye Mektebi tabiye muallim muavinliğine atanmış, burada İttihat ve Terakki Cemiyetlerinin kuruluşuna iştirak etmiştir. 31 Mart Olayı üzerine Hareket Ordusu'na katılmış 1912'de binbaşılığa terfi etmiştir.

Balkan Savaşları sırasında Edirne 10. Tümen Kurmay Başkanı olan Karabekir, Şükrü Paşa ile birlikte uzun süre Edirne'yi müdafaa etmiş ancak açlık ve cephanesizlik nedeniyle şehir kaybedilmiştir. 22 Nisan 1913'te esir düşmüş, Edirne'nin geri alınmasından kısa bir süre sonra Sofya'dan dönmüştür. İncelmemize konu olan "Edirne Hatıraları" adlı eser, Karabekir'in hayatının bu bölümüne ışık tutmaktadır. I. Dünya Savaşı'na da iştirak eden Kazım Karabekir, Çanakkale Muharebesi'nde gösterdiği başarı üzerine Miralaylığa terfi etmiş; Irak'ta bulunmuş 18. Kolordu kumandanlığına yükselmiş; Bağdat Muharebesi'nin sonuna kadar bu görevde kalmıştır. 1. Kafkas Kolordu Kumandanlığı da yapan Karabekir, 18 Şubat 1918'de Erzincan'ı, 12 Mart 1918'de Erzurum'u; sırasıyla Sarıkamış ve Kars'ı Ermenilerden tamamen kurtarmıştır. Karabekir, bu başarılarının neticesinde Miralaya yükselerek Paşa olmuştur. Sayısız askeri başarılarına imza atan Karabekir Paşa, mütarekenin ardından Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne İstanbul'a çağırılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa ile Şişli'deki evinde görüşmeler yaptığı bilinen Kazım Karabekir, vatanın kurtarılması için Anadolu'da mücadele verilmesi fikrini savunmuştur. Kısa bir süre sonra 15. Kolordu Kumandanlığına atanan Karabekir, Trabzon ve Erzurum'daki Müdafaa-yı Hukuk Heyeti temsilcileri ile irtibata geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçtiği andan itibaren özellikle Erzurum Kongresi esnasında Kazım Karabekir'den büyük destek görmüştür. Kazım Karabekir, İstiklal Savaşı esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın yakın silah arkadaşlarından birisi olarak da adını tarihe yazdırmıştır.

İstiklal Savaşı'nın ardından I. Ordu Kumandanlığına atanan Karabekir Paşa, İkinci Mecliste İstanbul Milletvekili olarak da görev yapmıştır. Aynı zamanda Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer alsa da parti, kısa bir süre sonra kapatılmıştır. 1926 yılında İzmir Suikastı davasında yargılanmış ve beraat etmiştir. 1927-1938 yılları arasında bir inziva dönemi yaşayan Karabekir Paşa, eserlerini büyük ölçüde bu dönemde vermiştir. 1938 sonunda tekrar milletvekili seçilerek 6, 7 ve 8. Dönem İstanbul milletvekilliği yapmış, 26 Ocak 1948'de TBMM Başkanlığı

görevindeyken vefat etmiştir. 1924 yılında Aydın eşrafından İclal Hanımla evlenen Karabekir Paşa'nın üç kız çocuğu dünyaya gelmiştir.⁵

Tarihe ışık tutacak sayısız eser veren Karabekir Paşa'nın başlıca eserleri şunlardır: Kazım Karabekir, İtalya ve Habeş, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1935; Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, Sinan Matbaası, İstanbul, 1951; Kazım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969; Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizde İttihad Terrakki ve Enver Paşa, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990; Kazım Karabekir, Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu Sarıkamış, Kars ve Ötesi, Erzurum Ticaret Ve Sanayi Odası Araştırma, Geliştirme Ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Erzurum, 1990; Kazım Karabekir, Ermeni Dosyası, Emre Yayınları, İstanbul, 1994; Kazım Karabekir, İstiklal Mahkemeleri Adil Miydi? İzmir Suikastı İddianame ve Kazım Karabekir'in Savunması, Emre Yayınları, İstanbul, 1994; Kâzım Karabekir, Paşaların kavgası İnkılap Hareketlerimiz, Emre yayınları, İstanbul, 1994; Kazım Karabekir, İngiltere, İtalya ve Habeş Harbi, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbi, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik?, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Çocuklara Öğütlerim, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Çocuk Davamız, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, İttihat ve Terrakki Cemiyeti 1896-1909, Emre Yayınları, İstanbul, 1995; Kazım Karabekir, Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar (12 Cilt), Emre Yayınları, 1997; Kazım Karabekir, Gizli Harp İstihbarat, Kamer yayınları, İstanbul, 1998; Kazım Karabekir, Sanayi Projeleri Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye'dir, Emre Yayınları, İstanbul, 2000; Kazım Karabekir, İktisat Esaslarımız Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi, Emre Yayınları, İstanbul, 2001; Kazım Karabekir, Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu, TÜRK-AR Türk Metal Sendikası yayınları, Ankara, 2001; Kazım Karabekir, Hayatım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008; Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz (2 Cilt), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008; Kazım Karabekir, İnsan ve Asker, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008; Kazım Karabekir, Hayatım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008; Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009; Kazım Karabekir, Günlükler (1906-

⁵ www.kazimkarabekirvakfi.org.tr., Kazım Karabekir Paşa'nın ayrıntılı biyografisi ile ilgili bkz. Gülay Sarıçoban, "Kazım Karabekir'in Askeri ve Siyasi Biyografisi", **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 21, Erzurum, 2017, s.137-157.

1948)(2 Cilt), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009; Kazım Karabekir, Edirne Hatıraları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

İlk defa Yapı Kredi Yayınları tarafından okuyucuya sunulan “Edirne Hatıraları” isimli eser, Millî Mücadelenin önemli komutanlarından olan Kazım Karabekir Paşa’nın henüz daha kurmay binbaşı rütbesiyle I. Balkan Savaşı’nda görev yaptığı döneme ait çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Edirne’nin muhafazası için oluşturulmuş olan Mevki-i Müstahkem Kumandanlığının birimlerinden, Onuncu Fırkanın kurmay başkanı olan Kazım Karabekir, bu fırka ile ilgili tüm harekâtın plan ve uygulamasında bizzat görev alırken özellikle Edirne ilgili bütün olaylara bizzat şahit olmuştur. Bu husustaki gözlemlerini ve anılarını 9 ayrı defterde, kendi el yazısı ile her gün için, günlük tarzında, tarih vererek sıra ile yazmıştır. Kitap yayına hazırlanırken aslına uygun hareket edilmiş olmakla birlikte, giriş kısmında yayıncının notu başlığı altında, ayrı bölümde bulunan bazı evrakın metin içerisinde ilgili olan yerlere -Kazım Karabekir tarafından şerh düşüldüğü şekliyle- yayına hazırlayanlar tarafından verilmesi dikkat çekilmiştir.

“Edirne Hatıraları” adlı eserde, içindekiler bölümünün ardından, birinci defterin ilk sayfasındaki orijinal metnin örnek olarak sunulduğu görülmektedir. Yine yayıncının notu başlığı altında eserin nasıl hazırlandığına dair önemli bilgiler verilmektedir. Buradaki en dikkat çekici bilgi ise kitaba konu olan defterlerin başlangıç bölümünde, Kazım Karabekir’in kendi el yazısı ile düşmüş olduğu nottur. Bu ibareye göre, düzenlenen harp cerideleri ve yazışmalar, düşman eline geçmemesi için Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı emriyle imha edilmiştir. Ancak Kazım Karabekir, elinde kalan evraklar ve günlüklerini esas alarak metni yeniden oluşturmuştur. Olayların Fırka Kumandanı Hüsametdin Paşa’nın ağzından anlatıldığını vurgulayan yayıncı, Kazım Karabekir’in bu hususta birinci defterin başına düşmüş olduğu nota da dikkat çekmektedir⁶.

Eserde izlenimler, evraklar, notlar vb. bilgiler gün gün, tarih sırasına göre tanzim edilmekle birlikte bunlar Seferberlik Devresi, Seferberlik ve Arazi Hakkında Mütalaat, Mütareke Devri, İkinci Devre-i Harp ve Esaret Devri olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır. Ekler kısmında da bazı gazete yazıları ile krokilere yer verildiği görülmektedir. 18 Eylül 1328 Salı (1 Ekim 1912) tarihiyle başlayan notlar, 12 Teşrinievvel 1329 (25 Ekim 1913) Cumartesi tarihiyle sona ermiştir.

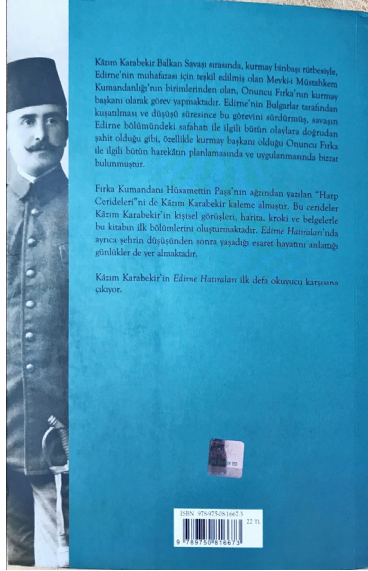
⁶ Kazım Karabekir, **Edirne Hatıraları** (Hazırlayan: Ziver Öktem), YKY, İstanbul, 2009, s.7-8.

Kazım Karabekir'in "Günlükler (1906-1948)" isimli eserinin⁷ 1. Cildinde de 1912-1913 yıllarında tutmuş olduğu notlara yer verilmiştir. Bu notlar, "Edirne Hatıraları" adlı eserde tutulan notlarla paralellik göstermekle birlikte "Edirne Hatıraları"ndaki tafsilatın daha kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür. Bundan dolayı, konu üzerinde çalışma yapan araştırmacının iki eseri birlikte tahlil etmesi daha faydalı olacaktır.

"Edirne Hatıraları" adlı eserin, Seferberlik Devresi başlığı altındaki bölümünde 18 Eylül 1328 Salı (1 Ekim 1912) ile 4 Teşrinevvel 1328 Perşembe (17 Ekim 1912) tarihleri arasındaki süreçte yaşanan hadiseler anlatılmaktadır. Bu kısımda, Edirne Mevki-i Müstahkem Kumandanlığından gelen genel seferberlik emri üzerine alınan tedbirlerden ve yapılan hazırlıklardan gün gün, ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir. Seferberlik emriyle birlikte piyade, topçu alaylarının ve nişancı taburunun sevkiyatlarının yanı sıra Mihaliç-Edirne telefon hattından istifade ederek telefon merkezi, Sarayakapınarda ise sahra postanesinin tesis edilmesi gibi hazırlıkların yapıldığı göze çarpmaktadır. Seferberlikle birlikte yapılması gerekenler maddeler halinde sıralanmış ilaç ve iaşe ikmali yapılması üzerinde önemle durulmuştur. Bunun yanı sıra koşullardaki akşam yoklamalarında dua-yı padişahının kalben yapılması da yapılacak işle arasında yer almıştır.

Kesintisiz biçimde tutulmuş 17 günlük notlardan oluşan bu kısımda, öncelikle bölüklerin sevkiyatları üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra fırkaya gönderilen emirlere de yer verilmiştir. Tutulan notlarda, ortamla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Hiç kimseye, en yakın yerler dahi olsa izin verilmemesi, casusların bulunması ihtimaline karşı gidilecek yerlerin son derece gizli tutularak ailelere dahi bilgi verilmemesi gibi hususlar gelen emirler içerisinde yer almaktadır. 9 Ekim itibarıyla alınan notlarda günlük olarak zabıt, nefer ve hayvan sayılarına yer verilmiştir. Bu tarihten itibaren her akşamki fırka kuvvetinin bildirilmesine karar verilmiştir. 9 Ekim'de zabıt sayısı: 227, nefer: 7.30, hayvan: 976 olarak verilirken, sayı gün be gün artmış, 17 Ekim'de zabıt ve memur 240, efrat 12.327, hayvan 1.565 olarak tespit edilmiştir. Bazı notlarda hava şartlarıyla ilgili yorumlara yer verilirken, Bulgar güçlerinin konumu ve hareketlerinin de dikkatle takip edildiği görülmektedir. 16 Ekim tarihli notlarda Bulgarların kendi kapı karakollarına kadar olan mıntıkadaki bazı rayları çıkararak kendi demiryollarını tahrip ettikleri hususunda bilgi verilmektedir.

⁷ Kazım Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, C.1, YKY, İstanbul, 2009, s.297-358.



Seferberlik ve Arazi Hakkında Mütalaat başlığı altında derlenmiş olan bölüm, 5 Teşrinivevel 1328 (18 Ekim 1912) Cuma - 17 Teşrinisani 1328 (30 Kasım 1912) Cumartesi arasında tutulmuş notlardan oluşmuştur. Kazım Karabekir, bu notların başında, seferberlik emri sonrasında bir durum değerlendirmesi yapmaktadır. En önemli tespit ise ortaya çıkan manzaranın daha önce planlananların tam aksi yönünde olduğudur. İkmal efradı gayrı muntazam bir şekilde fırkaya dahil olurken fırkaya mensup askerin birçoğu ise başka yerlere dahil olmuştur. Karabekir'in ifadesine göre fırkaya beş yüz talim ve terbiye görmemiş nefer katılırken, İstanbul'dan gelmesi beklenen 116 kadanadan hiçbiri

gelmemiştir. Elbisesiz gelen efrat en büyük sıkıntıyı oluştururken bunların büyük bir kısmı ise silah doldurmaktan bile acizdir. Savaş ilanına kadar bunların talim terbiyesiyle uğraşmıştır. Ne portatif çadır ne de çanta mevcuttur. Seferberlik cetveline göre yedinci günde tamamlanması gereken hazırlıklar, on altı gün geçtiği halde bitirilememiştir. Kısacası tam bir keşmekeş ve kargaşa hâkimdir.

Bu kısımda arazi hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Edirne ve civar arazisinin askeri bir harekât için müsait olduğu vurgulanırken, derelerin yağmur yağdığı zaman ciddi sıkıntı çıkarabileceğine dikkat çekilmektedir. Meriç, Arda, Tunca nehirleri kurak havalarda her taraftan geçit vermekle birlikte harp ilanı sonbahara tesadüf ettiği için çeşitli güçlüklerle karşılaşılması mümkündür. Bunun yanı sıra civarda pek çok Rum ve Bulgar köyünün bulunmasının düşmana önemli avantaj sağlayacağı da aşikârdır.

18 Ekim tarihli notlarda daha ilan-ı harp emri hiçbir taraftan varit olmadığı halde Bulgarların çeşitli mıntukalardan saldırıya geçtiği ve bu durum karşısında tedbirler alındığı yazmaktadır. Bazı notlarda hava şartlarına da detaylı yer verilmiştir. Özellikle şiddetli yağmur ve ortaya çıkardığı çamur harekâtı oldukça güçleştirmektedir. 18 Ekim-30 Kasım 1912 arası notlarda Bulgar güçleri ile çatışmalar, bölüklerin ikmali, yer değiştirmesi ve askeri taktikler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. 26 Ekim'den itibaren şehit, yaralı, kayıp ve firar sayıları ayrıntılı olarak verilmiştir. 31 Ekim tarihli notlarda bir düşman uçağının Edirne üzerinde

dolaşarak beyannameler attığı ve uçağa kaleden ateş edildiği yazmaktadır. Davet İslam'a başlığını taşıyan beyannamelerde, Bulgarların Müslüman ahaliye karşı olmadığı Osmanlı Hükümeti ile muharebe ettikleri ve Edirne teslim olmazsa bütün ahalinin perişan olacağı şeklinde ifadeler yer almaktadır. Edirne Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı bu durum karşısında bir ilan yayınlayarak bu tür propagandalara karşı halkı uyarmıştır. Edirne müdafii olarak bilinen Mehmet Şükrü Paşa'nın ziyaretlerinden de notlarda bahsedilmektedir. Kasım ayı sonlarına doğru, kuşatma altındaki Edirne'ye yönelik topçu ateşi ve bombardıman iyice ağırlaşmıştır. Çok sayıda ev zarar görürken, çıkan yangınlarla birlikte hasar daha da artmıştır.

Mütareke Devri başlığı altındaki notlar, 18 Teşrinisani 1328(1 Aralık 1912) Pazar-20 Kânunusani 1328(2 Şubat 1913) tarihlerini kapsamaktadır. 1 Aralık tarihli notlarında Kazım Karabekir, Başkumandanlıktan gelen emirden bahsederek mütarekenin imzalanması için Bulgarlardan gelecek memurun hüsn-ü kabulle karşılanmasının istendiğinden bahsetmektedir. Ancak bu emirde şark ve garp ordularının durumundan hiç bahsedilmediğine dikkat çeken Karabekir, mütarekenin hangi taraftan ve neden talep edildiğinin de bildirilmediğini söylemektedir. Ancak bu havadisın duyulması halka da olumlu etki etmiş, dükkânlar açılmış, bombardıman kesilmiştir. Mütareke görüşmesi için erkânı harbi Binbaşı Kazım Bey ile mevki-i müstahkem erkân-ı harbi Yüzbaşı Remzi Bey tayin olunarak Savaşçesme'ye giderek görüşmeleri emir olunmuştur. Notlardan öğrendiğimiz üzere Bulgar heyeti ile görüşen murahhasların kanaati ise "*Bulgarların mütareke için gelmediği harbin hala devam ettiği*" yönünde olmuştur. Kumandanlar, Bulgarların bir hile ve desise ile Edirne'yi sükût ettirmek niyetinde oldukları kanaatini taşımaktadırlar.

Edirne'nin ancak iki aylık erzaka sahip olduğu ve top atışlarının yeniden başladığı notlarda vurgulanmaktadır. 5-9 Aralık tarihleri arasında Türk-Bulgar heyetleri arasında müzakereler devam etmiş ve protokol imzalanmıştır. Mütareke sürecinde tutulan notlarda sıklıkla üzerinde durulan konu erzak meselesi olmuştur. Elde kalan yirmi günlük ekmeğin uzun süre dayanabilmesi için çeşitli tedbirler düşünülmüştür. Efrada yevmiye elli gram peynir verilmesi ve mebzulen bulunan peynir ve tuzdan istifade edilmesi bunlardan bazılarıdır. Bu dönemde komutanların en büyük endişesi açlıktan bitap düşen Edirne'nin hücumu maruz kalıp teslim olmaya zorlanması olmuştur. İlerleyen günlerde ise kolera ve tifo hastalıklarına karşı dikkatli olunması için alay kumandanlıklarından temizlik konularına dikkat edilmesi için uyarılar geldiği görülmektedir.

Kazım Karabekir notlarında, kolera vakaları görülmeye başlayıp koğuşlar kordon altına alındığından bahsederken, Bulgar trenlerinin sürekli

olarak kendi ordularına erzak taşıdığını, bu durumun yiyeceği giderek tükenen Edirne için son derece moral bozucu olduğunu da vurgulamaktadır. Kışın gelmesi ile birlikte hava şartları giderek ağırlaşmış ve kum torbası imaline karar verilmiştir. 8 Ocak tarihli notlarda tuzsuzluktan karargâhta büyük sıkıntı çektiklerini söyleyen Karabekir, erzak sıkıntısını da sık sık vurgulamıştır.

İkinci Devre-i Harp başlıklı bölüm, 21 Kânunusani 1328 (3 Şubat 1913) Pazartesi- 13 Mart 1913(26 Mart 1913) döneminde tutulan notlardan ibarettir. 3 Şubat itibariyle bombardıman tekrar başlamış, takip eden günlerde şiddetlenerek gece gündüz devam etmiştir. Yoğun bombardımandan ahali de büyük zarar görmüş, çıkan yangınlar ise tahribatı iyiden iyiye arttırmıştır. Edirne'deki konsolosların da bombardımanı sefaretlerine protesto ettikleri notlarda yer almaktadır. Hiçbir şekilde dışarıdan yardım alamayan şehir, açlığın pençesinde kıvrılırken düşman uçağından Bulgarca, Fransızca olarak halka yönelik beyannameler atılmaya devam etmektedir. Ekmeğin gramajı sürekli düşürülüp, nihayetinde 300 grama indirilmesi; ekmeğe %30 oranında kuş yemi, süpürge tohumu ve bunun yanı sıra arpa, çavdar, mısır gibi her türlü öğütülebilir malzemenin karıştırılması gibi önlemler öne sürülmüştür. Hatta yemlerinden istifade için hayvanların itlafı dahi tedbir olarak düşünülmüştür. Karabekir'in notlarının bu bölümünde ağır kış şartları ile birlikte yoğun bombardıman ve ekmek meselesi de önemli bir yer tutmaktadır. 25- 26 Mart 1913 tarihli notlarda ise yoğun düşman taarruzu karşısında an be an verilen son mücadele, tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır.

Edirne müdafaası, her türlü yokluğa rağmen yaklaşık altı ay sürmüştür. Ancak şiddetli düşman saldırısı karşısında daha fazla dayanamayan Edirne, 26 Mart 1913'te işgal edilmiş, Şükrü Paşa ise esir alınmıştır. Kazım Karabekir'in Mütareke Devri notları 26 Mart'ta sona ermiştir. 10 Temmuz 1913'e kadar herhangi bir not yazılmamıştır.

Esaret Devri, Plevne'yi Ziyaret 1913 adlı bölüm, 27 Haziran 1329 (10 Temmuz 1913) Perşembe, 12 Teşrinievvel 1329 (25 Ekim 1913) Cumartesi tarihlerindeki notlardan oluşmaktadır. Bu notlarda Kazım Karabekir, Bulgaristan'da edindiği izlenimlerle ilgili bilgiler vermektedir. Bu süreçte anlatılanlar içinde en dikkat çekici olan, yazarın yaşadığı sağlık sorunlarıdır. Başlangıçta hastalığı ile ilgili ayrıntı vermemekle beraber uzun süren ciddi bir rahatsızlık yaşamış olması muhtemeldir. Bu bölümdeki notlar, Plevne'ye yapılacak ziyaret hazırlıklarıyla başlamaktadır. Karabekir, Plevne'ye yapılan tren yolculuğu esnasındaki gözlemlerini ve hissiyatını çok canlı bir şekilde ifade etmiştir. Bu yolculukta kendisine Edirne müdafaasında birlikte hareket ettiği silah arkadaşları eşlik etmiştir. Karabekir, bu isimlerin Fırka

Kumandanı Hüsametdin Paşa, İstihkâm Kumandanı Miralay Rıza Bey, 30. Alay Tabur Kumandanlığı Kaymakamı Hakkı Bey ve Kale Mitralyözü Yüzbaşı Nusret Efendi olduğunu notlarında belirtmiştir.

Söz konusu ekip, Plevne'ye geldiklerinde, Plevne müdafaasının yapıldığı araziye ve Osman Paşa'nın karargâhını özellikle ziyaret etmişlerdir. Notlarında hissiyatını açık şekilde ortaya koyan Karabekir, asker gözüyle değerlendirmeler de yapmıştır. Ziyaret edilen mahallerdeki hatıra defterlerine yazı yazan ekibin "Edirne müdafiinden" şeklinde imza atmaları da ayrıca dikkat çekicidir.

Kazım Karabekir, Sofya Günleri başlığı altında izlenimlerini anlatmaya devam ederken 20 Temmuz tarihli notlarında doktorunun "humma-yı şibh-i tifoie" bir hastalık geçirdiğini söylediğini yazmaktadır. Önceki notlarında olduğu gibi hava durumu hakkında sık sık bilgi veren Karabekir, zaman zaman Avrupa gazetelerinde okumuş olduğu muharebe ile ilgili haberleri de paylaşmıştır. Kazım Karabekir'in esaret günlerini anlatırken en çok rahatsızlık duyduğu meselelerden birisi de banyo yapmakla ilgili yaşadığı güçlük olmuştur. Osmanlı kuvvetlerinin Edirne ve Kırkkilise'ye girmelerinden sonra yaşanan gelişmelere, Bulgarlarla yaşanan gerginliklere ve yine gazete yazılarına notlarında yer vermiştir. Sulhun imzalanmasıyla birlikte esirlerin geri dönüş süreci başlamış, Kazım Karabekir 25 Ekim 1913'te "Sofya'dan İstanbul'a muvasalat" şeklinde son notunu düşmüştür.

Eserin ekler bölümünde çeşitli gazete yazıları ve krokiler mevcuttur. Nitekim hatıra yazarı, yaşadığı devrin tanığı olmakla birlikte eğer bu tanıklığı veriler ve belgelerle güçlendirirse ortaya koyduğu eser ilmi açıdan daha güven verici bir nitelik kazanır. Bu anlamda değerlendirildiğinde incelememizin müellifi olan Kazım Karabekir'in, "Edirne Hatıraları"nı belge, harita, telgraf vb. materyallerle de desteklediği ve konuyla ilgili farklı alanlarda önemli bilgiler verdiği görülmektedir. Karabekir'in askeri ve siyasi kimliği de göz önünde bulundurulursa eserin gerek tarihçiler gerekse de araştırmacılar açısından dikkat çekici bilgilere haiz olduğunu söylemek mümkündür.